

VOS, Amand de, geneesheer, dichter, romancier en polemist (Eksaarde 9 september 1840 - Gent 4 november 1906). Publiceerde onder pseudoniem Wazenaar.

Zijn ouders zonden hem naar het college te St.-Niklaas om hem tot priester te laten opleiden. Na zijn militaire dienst studeerde hij echter verder in de geneeskunde, eerst aan de universiteit te Gent, daarna als internist aan het Stuyvenbergziekenhuis te Antwerpen, om ten slotte aan de Vrije Universiteit te Brussel te promoveren tot doctor in de genees-, heel- en verloskunde. Van 1870 tot '89 was hij geneesheer bij het leger.

Reeds vroeg schreef hij gedichten en korte prozaschetsen volgens de romantische traditie van Conscience en de gezusters Loveling. Zoals vele Vlaamse tijdgenoten kwam hij echter onder de bekoring van Multatuli, wiens ideeën hij in Vlaanderen wilde verbreiden. Dat hij zich geroepen voelde om in Vlaanderen als apostel van de vrije gedachte op te treden en een Vlaamse Max Havelaar te schrijven, blijkt duidelijk uit zijn opzienbarend debuut met de realistische, autobiografische roman Een Vlaamsche jongen (1879), waarvan reeds in 1881 een tweede bewerkte en belangrijk vermeerderde uitgave verscheen. Het werk geeft een treffend beeld van de armzalige sociale toestanden en de bittere strijd van de schooloorlog in Vlaanderen. De wrange schets van de moeizame strijd van een Vlaamse boerenjongen om het tot geneesheer te kunnen brengen, de heftige, polemische antiklerikale toon en de hartstochtelijke strijd tegen onver-

draagzaamheid en bijgeloof wijzen duidelijk naar zijn bewonderde leermeester Multatuli. Doch zowel om de meer realistische uitbeelding van de werkelijkheid en de persoonlijke taalexpressie, als om het polemische karakter van het werk stonden zowel vrijzinnige als katholieke critici er zeer verdeeld tegenover : Max Rooses en Jules Persyn (zijn neef) namen zijn verdediging op, terwijl anderzijds bezwaren werden aangevoerd door A.M.N. Prayon-van Zuylen, Is. Teirlinck, Pol de Mont en Taco de Beer. Wazenaar kwam hiertegen telkens in het verweer, zodat, behalve de publikatie van twee dichtbundels, de periode van 1884 tot '95 louter aan pennestrijd werd besteed, waarbij De Vos zich als geducht polemist deed kennen, zoals blijkt uit zijn vechtproza in boekvorm : Prijskamp en Academie (1887). Toen zijn voortdurende conflicten met zijn militaire overheid eindigden met zijn vervroegde pensionering, op 23 augustus 1889, schreef hij Een Officier geworgd in het Belgische leger; uit het gedenkboek van een bataljonsgeneesheer (1892), tegelijk pleidooi pro domo en requisitoir tegen het onbegrip der hogere legerleiding tegenover de Vlaamse intellectuelen.

Reeds als student was hij een overtuigd flamingant en was hij lid van het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal Wel Gaan. Later was hij actief lid van verschillende Vlaamse verenigingen, zoals het Willemsfonds, de Snellaerts- en Zetternamskring. Ontgoocheld echter over het gebrek aan reactie van zijn Vlaamse vrienden op zijn aanklachten, sloot hij zich aan bij de Brusselse Vlamingen, die o.l.v. Fr. Reinhard en M. Josson in de Vlaamse Volksraad en in het Nationaal Vlaamsch Verbond de Vlaamse eisen boven de politieke partijstrijd wilden verheffen. Dit gevoel van ontgoocheling verklaart waarschijnlijk ook de zwartgallige bespiegeling over de toestand van de V.B. die hij als lid

(sedert 15 december 1886) van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde hield tijdens een lezing op 15 maart 1893 naar aanleiding van de 100ste verjaardag van J.F. Willems' geboorte: *Vlaanderens Maagd en de Schim van Willems*. Hij stelt vast: „Franschelarij heerscht nog altijd over Vlaanderen en Antwerpen, over Limburg en Brabant, als wingewesten door haar overmeesterd”. De geringe vorderingen in de Vlaamse ontvoogdingsstrijd schrijft hij toe aan de politieke verdeeldheid onder de strijdende flamin-ganten. De enige hoop voor hem is het algemeen kiesrecht dat in aantocht is.

Uit het oeuvre van Wazenaar spreekt een opstandig gevoel, geboren uit rechtvaardigheidszin en liefde tot de onderdrukte en vernederde Vlaamse arbeidersklasse. Zijn rechtvaardigheidszin dreef hem echter ook op de kronkelpaden van de antikritiek, waardoor zijn schrijverstalent zich onvoldoende heeft kunnen ontplooien.

WERKEN: *Een Vlaamsche jongen* (1879; 1881, tweede omgewerkte en vermeerderde uitgave); - *Prijskamp en Academie* (1887); - *Een Officier geworgd in het Belgisch leger; uit het gedenkboek van eenen bataljonsgeneesheer* (1892); - *Vlaanderens Maagd en de Schim van Willems*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1893, p. 52-62); - *Aanklacht bij de Kamer van Vertegenwoordigers* (1891); - *Tweede aanklacht bij de Kamer van Vertegenwoordigers* (1893); - *Derde aanklacht bij de Kamer van Vertegenwoordigers* (1894).

LITERATUUR: M. Rooses, *Derde Schetsenboek* (1886); - St. L. Prenau, *Dr. Amand de Vos*, in *De Vlaamsche Kunstbode* (1895, p. 426-430, met portret); - Th. Coopman en L. Scharpé, *De Vlaamsche Letterkunde* (1910); - J. Persyn, *Am. de Vos*, in *Kritisch Kleingoed*, II (1913, p. 62-66); - L. Baekelmans, *Dr. Amand de Vos*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1946-48, p. 53-75, met portret en bibliografie); - G. Schmook, *Multatuli in de Vlaamsche gewesten, 1860-1900* (1949); - R.F. Lissens, *De Vlaamse letterkunde van 1780 tot heden* (1967, vierde uitgave, p. 65-66); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, III-IV (1964-'65).

RAYMOND VERVLIET